

Een waterput/-kuil uit de vroege ijzertijd in het Domein Mesen te Lede (O.-VI.)

R. Pede, C. Clement & B. Cherretté

Inleiding

Op vraag van de gemeente Lede voerde de archeologische dienst van SOLVA in het Domein Mesen te Lede in 2009-2010 een onderzoek uit waarbij een meerperiodensite aan het licht kwam. De geplande bouw van een woon- en zorgcentrum noopte tot een archeologische evaluatie van het terrein voor de start van de werkzaamheden. Het Domein Mesen vormt een belangrijke historische kern op het grondgebied van Lede, het domein gaat terug op een heerlijkheid waar de Heren van Lede sinds de late middeleeuwen resideerden (De Brouwer 1983). Door deze historische voorkennis waren de archeologische verwachtingen hoog gespannen: een vooronderzoek bevestigde dit (Clement *et al.* 2009). De hieropvolgende opgraving toonde aan dat de meerderheid van de archeologische sporen toe te schrijven is aan de (post)middeleeuwse en de Romeinse periode (Pede *et al.*, 2012). Ondanks de omvangrijke occupatie in deze jongere tijdvakken zijn er ook duidelijke aanwijzingen voor een aanwezigheid uit de metaaltijden op het terrein. Dit artikel biedt een eerste, voorlopig overzicht; een verdere uitwerking van de protohistorische sporen in het Domein Mesen is in het vooruitzicht gesteld.

Landschappelijk en archeologisch kader

Lede, gelegen tussen Aalst en Gent, situeert zich op de grens van het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict (zuiden) en het Pleistoceen riviervalleiendistrict van de Schelde (noorden). Het centrum van de gemeente ligt op een uitgesproken heuvel (maximale hoogte 40m TAW) waardoor Lede een vrij dominante plaats in het landschap inneemt. Deze heuvel is de laatste duidelijke verhevenheid voor men ten noorden de vlakte van de Scheldevallei bereikt (De Ceukelaire 1993). De naamgeving van de plaats, afkomstig van het Germaanse *hlitha* hetgeen (heuvel)helling betekent, is vrij evident (Gysseling 1995). Het projectgebied is gelegen op de noordoostelijke flank van de heuvel (ter hoogte van de 20m hoogtelijn) en kent een relatief groot verval van ongeveer 8m over een afstand van 350-400m van het zuiden naar het noorden (fig. 1). Het domein en de onmiddellijke omgeving staan op de bodemkaart gekarteerd als bodemtype OB (bebouwde zones). Rondom de dorpskern komen overwegend bodems van het type Lba (droge zandleembodem) en Lca (vochtige zandleembodem) voor. De bodemopbouw op het terrein bestaat uit teelaarde die plaatselijk een oudere, blekere bruingrijze 'ploeglaag' afdekt. Deze rust doorgaans onmiddellijk op de moederbodem die uit roestbruine zandleem bestaat. Onder dit quartair zandlemig pakket, dat soms sterk uitgelooft is en in dikte varieert (50-80cm), bevindt zich het tertiair substraat, ook de Formatie van Lede genoemd. Deze laatste is voornamelijk samengesteld uit sterk gelaagd grijsgeel fijn zand, soms afgewisseld met laagjes klei en keien, en banken kalkzandsteen. Zowel het zand als de kalkzandsteen zijn in het verleden ontgonnen en plaatsten Lede op de geologische kaart. In de zuidelijke delen van het terrein manifesteert zich onder de ploeglaag een pakket colluvium dat voornamelijk Romeinse vondsten uit de 2de en 3de eeuw n. Chr. bevat. Het heeft een lichtgrijze kleur, is sterk uitgelooft en rijk aan ijzerconcreties.

De bevoorrechte landschappelijke positie van Lede heeft ervoor gezorgd dat deze plaats in het verleden regelmatig ‘bezocht’ werd, wat zich heeft vertaald in de ontdekking van verschillende archeologische sites. Reeds in de 19de eeuw startte het ‘onderzoek’ naar een Merovingische en Romeinse begraafplaats vlakbij het gemeentecentrum. Prospectie- en toevalsvondsten wijzen ook op een occupatie in de steentijden, de metaaltijden en de middeleeuwse periode (De Swaef & Van Langenhoven 1999). Beter gekend is het onderzoek te Lede-Leedshouwken waar een aantal nederzettingssporen uit de ijzertijd zijn onderzocht (De Swaef & Bourgeois 1986).

Resultaten

Verspreid over het terrein zijn enkele kuilen aan het licht gekomen die omwille van hun fragmentaire bewaring en weinige vondsten algemeen in de metaaltijden te dateren zijn. Een vroeg-Romeinse datering is evenwel niet uit te sluiten. De zuidwestelijke hoek van de site leverde enkele kuilen op die waarschijnlijk in de vroege ijzertijd te plaatsen zijn. Hun perifere ligging in de sleuf verhindert echter verregaande conclusies.

Net ten noorden hiervan bevindt zich een waterput of waterkuil (fig. 2). De hoge densiteit aan jongere sporen in deze zone zorgde ervoor dat dit spoor pas duidelijk aan het licht kwam bij het aanleggen van een tweede, dieper grondplan. De structuur is in het grondvlak ovaal, hoewel de westelijke zijde vrij recht is. De lengte bedraagt ongeveer 5m, de breedte ongeveer 4,5m. In de coupes is te zien hoe de wanden van de kuil variëren van schuin tot vrij recht en van regelmatig tot licht getrapt (fig. 3). De onderkant reikt tot ongeveer 1,5-1,7m onder het tweede grondplan (21,1-21,2m TAW) en ongeveer 2,5-2,8m onder het maaiveld. De structuur is samengesteld uit twee contexten: de oorspronkelijke waterput of -kuil gevuld met heterogene, grijze, licht gereduceerde pakketten en de nazakking die opgevuld is met humeuze lagen. Hoewel de kuil is uitgegraven tot in de grondwatertafel, is geen beschoeiing *in situ* aanwezig. In het noordoostelijke kwadrant is evenwel een cluster van ca. tien aangepunte palen vast te stellen, echter zonder een duidelijk verband (fig. 4). Vijf van deze houten palen zijn gedetermineerd, het blijkt telkens om els te gaan; bijgevolg kwamen de stalen niet in aanmerking voor dendrochronologisch onderzoek. Aangezien geen merkbare kern of schacht van een waterput aanwezig is, is de oorspronkelijke functie van de structuur niet met zekerheid te bepalen. Vermoedelijk functioneerde deze ooit als waterput, tot hij in onbruik geraakte en is ontmanteld of ingestort. Het is echter niet uit te sluiten dat het om een waterkuil gaat die dienst deed als tijdelijke structuur om water te putten.

Beide contexten, de eigenlijke waterput/-kuil en de nazakking, leverden vrij veel vondsten op. Vooral de onderste pakketten van de nazakking bleken rijk aan *archaeologicae*. Deze sterk organische lagen bevatten naast veel handgevormd aardewerk (689 scherven) ook vrij veel houtskool, een weinig onverbrand bot, verbrand bot en verbrande leem. De vulling van de eigenlijke waterput/-kuil leverde 129 scherven op. Beide contexten zijn vrij gelijklopend wat de ceramiek betreft (fig. 5). Het grofwandige materiaal is beduidend sterker vertegenwoordigd dan het fijnwandige (verhouding ongeveer 85-95% en 5-15%). Op één scherf met silexverschraling na, is al het aardewerk gemagerd met kwarts, chamotte en/of organisch materiaal. Qua kleur vertonen de scherven een uitgebreide schakering van reducerende tinten, gaande van bruin tot donkergrijs. De oppervlaktebehandeling van de scherven varieert sterk. Af en toe zijn

verschillende afwerkingswijzen op één en hetzelfde exemplaar vast te stellen. Een vrij grote fractie van het aardewerk is besmeten, hoewel ook geruwde, geëffende en gegladde buitenwanden voorkomen. Tenslotte is ook op typologisch vlak een relatief grote variëteit vast te stellen. Verschillende fragmenten van potten met naar binnen gebogen rand zijn aanwezig, bovenaan soms versierd met vinger- of spatelindrukken. Bij de open vormen zijn enkele kommen met zowel naar buiten en als naar binnen gebogen rand te herkennen. Voorts vermelden we een fijnwandig bekertje en verschillende stukken in technisch aardewerk, afkomstig van zowel zoutcontainers als zgn. briquetagemateriaal. Een opvallende vondst betreft een stukje armband, vermoedelijk vervaardigd in ligniet. De contexten zijn o.b.v. deze vondsten in de vroege ijzertijd te plaatsen.

Met het oog op een absolute datering zijn enkele ^{14}C -analyses uitgevoerd (M. Van Strydonck en M. Boudin (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium)), enerzijds op een houtskoolstaal en een houtstaal van een aangepunte paal afkomstig uit de lagen die behoren tot de waterput/-kuil, en anderzijds op een houtskoolstaal afkomstig uit de oudste laag van de nazakkingslagen (fig. 6). Het houtskoolstaal uit de vulling van de waterput/-kuil is, met een datering na calibratie (2σ -interval) tussen 1270 en 1040 cal BC (KIA-47027: $2945\pm 30\text{BP}$), te situeren op het einde van de midden-bronstijd en de overgang naar de late bronstijd. De aangepunte paal uit diezelfde context levert een datering op in de vroege ijzertijd, tussen 810 en 590 cal BC (KIA-47019: $2570\pm 25\text{BP}$). De nazakking is eveneens in de vroege ijzertijd te plaatsen, tussen 760 en 410 cal BC (KIA-47024: $2460\pm 25\text{BP}$). Deze laatste twee dateringen bevestigen wat de vondsten reeds te kennen gaven, maar laten niet echt een nauwkeurigere datering toe. We stellen evenwel vast dat de eerste datering afwijkt van de andere twee dateringen. Vermoedelijk is dit een fragment oude houtskool uit de onmiddellijke omgeving dat in de waterput/-kuil terecht gekomen is.

Een waardering van de pollen- en macrobotanische stalen toont verschillende soorten die in relatie te brengen zijn met in cultuur gebrachte gronden (akkers, tuinen, enz...), hoewel ook plantensoorten aanwezig zijn die tevens graslanden in de nabije omgeving suggereren (Bos & Bouman 2012). De verdere analyse van de stalen kan vooral een beeld geven van de vegetatieontwikkeling in de directe omgeving van de waterput/-kuil. Door de aanwezigheid van voedselplanten en akkeronkruiden kan ook een zicht worden verkregen op de voedsel economie en de akkerbouw.

Conclusie

De voornaamste concentratie van sporen uit de vroege ijzertijd in het Domein Mesen bevindt zich in het zuidwestelijke deel van het projectgebied, nabij de sleufwand. Het gaat om enkele kuilen en een waterput/-kuil. Indien we met deze sporen de rand van een grotere nederzetting hebben aangesneden, kunnen we vermoeden dat deze zich verder uitstrekt in zuidelijke en zuidwestelijke richting op de hoger gelegen delen van de heuvel waar het centrum van Lede op gelegen is: een conclusie die ook voor de Romeinse vondsten opgaat (Pede *et al.* 2012, 116).

Het is niet de eerste vaststelling van protohistorische sporen op het grondgebied van Lede. In 1984 en in 1986 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd te Leedshouwken, ca. 1km ten oosten van Domein Mesen. Men trof er onder meer een cirkelvormige waterput met vlechtwerk,

restanten van een gebouw en een afvalkuil aan, die o.b.v. het vondstmateriaal in het begin van de late ijzertijd kunnen geplaatst worden, omstreeks 450 v. Chr.

Het onderzoekspotentieel dat de waterput/-kuil te Mesen biedt, kan ervoor zorgen dat deze structuur een referentiecontext wordt voor de vroege ijzertijd in de (wijde) omgeving.

Dankwoord

Wij willen G. De Mulder (Vakgroep Archeologie, UGent) danken voor de hulp bij de determinatie van de vondsten.

BOS, J.A.A. & BOUMAN, M.T.I.J. 2012. *Waardering pollen- en bulkstalen van Lede, Domein Mesen, België*. ADC Rapport 3147 ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

CLEMENT, C., DE MAEYER, W. & CHERRETTÉ, B. 2009. *Lede Domein Mesen. Archeologisch vooronderzoek*. SOLVA Archeologie – Rapport 5, Erembodegem.

DE BROUWER, J. 1983. *Geschiedenis van Lede*. Lede.

DE CEUKELAIRE, M. 1993. Geologie van de gemeente Lede. *Ken uw dorp, Jaarboek van de heemkundige kring Heemschut-Lede*, **20**, pp. 27-38.

DE SWAEF, W. & BOURGEOIS, J. 1986. Un habitat du La Tène Ia à Lede. *Scholae Archaeologicae*, **3**, Gent

DE SWAEF, W. & VAN LANGENHOVEN, B. 1999. *Lede ondersteboven, een kijk op het verleden*. Lede.

GYSSSELING, M. 1995. Leedse gemeentenamen als toponiemen. *Ken uw dorp. Jaarboek van de heemkundige kring Heemschut-Lede*, **22**, pp. 11-12.

PEDE, R., CLEMENT, C. & CHERRETTÉ, B. 2012. Romeinse begraving en bewoning in het Domein Mesen te Lede (O.-VI.). *Signa*, **1**, pp. 111-117.

Figuur 1: situering van Lede - Domein Mesen (© GISoost)

Figuur 2: zicht op de waterput/-kuil

Figuur 3: doorsnede van de waterput/-kuil

Figuur 4: aangepunte palen in het noordoostelijke kwadrant

Figuur 5: selectie van aardewerkvondsten (schaal 1:3)

Figuur 6: ^{14}C -dateringen van de waterput/-kuil

Ston

K 35

K 35

RW

Kasteel van

Mesen

Kluisberg

Kap

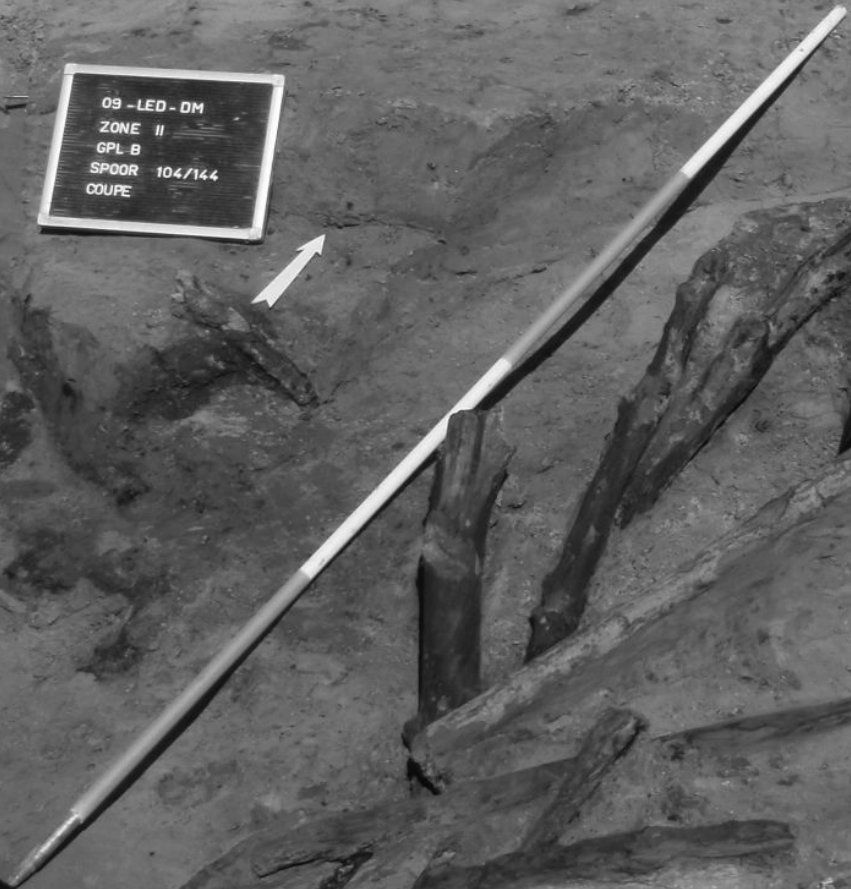
50m

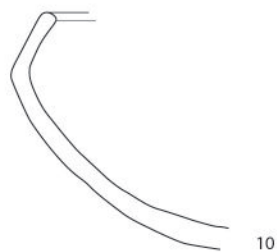
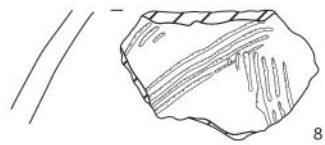

09 - LED - DM
ZONE II
GPL B
SPOOR 148 104 141 103
COUPE DE

09 - LED - DM
ZONE II
GPL B
SPOOR 104/144
COUPE

0 5cm

Atmospheric data from Reimer et al (2009), OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

